

ANDREJ KOBAL: DEMOKRATIČNI POIZKUSI PODONAVSKIH DRŽAV PRED LETOM 1938

ATTEMPTS AT DEMOCRACY OF THE DANUBIAN STATES BEFORE 1938

Although Andrej (Andrew) Kobal was born in a small town of Cerklno, he spent almost all his life away from home. When he was twenty he moved to the United States of America that became his new homeland. First years in America Kobal spent working in Chicago as an assistant editor of the Slovene newspaper Prosveta, a gazette of SNPJ (Slovene National Benefit Society). Between 1926 –29 he worked as an editor of Mladinski list – Juvenile. During this period he wrote and published a number of poems, short stories and also dramas. He was interested in spreading Slovene ethnic consciousness among his (especially young) readers, and in promoting Slovene culture and language. After his conflict with Frank Zaitz, Jože Zaverčnik and especially Louis Adamič, he moved to New York, where he continued his studies at university. In 1941 he completed his doctor's degree on Democratic Experiments in Danubian Countries.

During the great depression he changed many jobs. The most important among them was psychological work for industry and New York Police Department. He continued working as a psychologist also after his enlistment in the U.S. Army at the beginning of the World War II. In 1942 he joined two intelligence agencies: Office of Strategic Service (O.S.S.) and G-2. During the war he worked as an intelligence officer in Egypt and Bulgaria. After abolition of O.S.S. he became a CIA employee. Although he spent the rest of his life on several duties in different countries, he never forgot his homeland and mother tongue. He died in 1988.

The main source of information about the life and work of Andrej Kobal still remains his autobiography. Kobal himself admitted that his autobiography contained many false statements. Therefore this research is based on comparison of Kobal's memories with other available sources. The most important among other sources are Kobal's correspondence with Ivan Molek and Jože Velikonja, as well as a number of his articles, poems, dramas and short stories published in different newspapers and magazines

Keywords: USA, immigrants, Slovenes, biographies

V pričujočem članku je prikazana študijska pot in doktorska disertacija slovenskega izseljenskega politika, novinarja in pisca Andreja Kobala (1899 – 1988). Po izselitvi v Ameriko je Kobal sprva živel in deloval med rojaki v Čikagu, kjer je opravljal naloge pomožnega urednika pri časniku Prosveta, med leti 1926 – 1929 pa naloge glavnega urednika Mladinskega lista.

Prva leta svojega bivanja v ZDA pa je izkoristil tudi za lastno izobraževanje. Leta 1934 je po dvoletnem premoru (gospodarska kriza) nadaljeval študij administrativnega in javnega prava na newyorški univerzi. V okviru študija se je lotil prikaza razvoja demokracije v deželah Podonavja. Izsledke svojih raziskovanj je leta 1941 strnil v disertaciji z naslovom Demokratični poizkusi podonavskih držav pred letom 1938 (Democratic Experiments in Danubian Countries prior to 1938). Disertacijo je razdelil na devet poglavij, leta pa na številna podpoglavja. Prvo poglavje prikazuje politični razvoj v omenjenih deželah pred prvo svetovno vojno. Drugo poglavje je posvetil razvoju dogodkov med prvo svetovno vojno. Dotaknil se je predvsem narodnostnih problemov, ki naj bi po njegovih besedah spremljala tudi dogajanja v času »ustavodajnega razvoja po vojni«, kateremu je namenil tretje poglavje. Z ustavami posameznih podonavskih dežel se je ukvarjal tudi v četrtem poglavju, v katerem je primerjalno obdelal sledeče teme: položaj predsednika vlade, odgovornosti posameznih ministrstev, parlament in njegove postopke ter vloge političnih strank v demokraciji. Peto poglavje je namenil predstavitvi državljanskih pravic in osebnih svoboščin ter še posebej poudaril pomen spoštovanja pravic manjšinskih narodov. Po šestem poglavju, v katerem je primerjal administrativni ustroj v posameznih deželah je v sedmem poglavju podal opis lokalnih uprav v posameznih državah, v osmem pa se je dotaknil pravosodnih sistemov v omenjenih državah. V zaključku svoje disertacije je vključil še tabele s statističnimi podatki po posameznih deželah.

Iz Kobalove disertacije je razvidno njegovo videnje demokratične Evrope v prihodnosti. Jasno je podal idejo o združenji Evropi ter predvidel tako dobre kakor tudi slabe strani združitve.

Ključne besede: Amerika, izseljenci, Slovenci, biografije

UVOD

Namen pričujočega članka je predstaviti doktorsko disertacijo slovenskega izseljenskega politika, novinarja in pisca Andreja Kobala (1899–1988).¹ Omenjena disertacija je vrhunec Kobalovega dolgoletnega izobraževanja v ZDA, ne pa tudi njegov konec. Prav zaradi tega se članek ne more izogniti predstavitvi Kobalove izobraževalne poti.

Kobal se je kmalu po prvi svetovni vojni kot enaindvajsetletni mladenič iz rojstnega Cerkna izselil v Združene države Amerike, postal ameriški državljan in si tod ustvaril nov dom in družino. O življenju in delu Andreja Kobala do sedaj še ni bilo veliko zapisanega, predvsem pa do pred kratkim še ni bila narejena primerjava njegovih spominov z obstoječimi viri in znanstveno literaturo. Andrej Kobal

* * *

¹ Andrej Kobal je bil rojen leta 1899 v Cerknem. Po prvi svetovni vojni in priključitvi dela slovenskega ozemlja k Italiji so ga italijanske oblasti aretirale. Uspelo mu je pobegniti in leta 1920 je odpotoval v ZDA. Kobala je življenjska pot, kakor lahko razberemo iz spominov, zanesla ne le na številne konce sveta, temveč tudi na različna področja delovanja. Prva leta svojega bivanja v ZDA je izkoristil predvsem za lastno izobraževanje in delovanje med slovenskimi rojaki v Čikagu. Tako je opravljal naloge pomožnega urednika pri časniku *Prosveta* in med letoma 1926–1929 opravljal delo urednika *Mladinskega lista*. Njegove literarne prispevke pa v poleg že omenjenih časopisih zasledimo tudi v *Ameriškem družinskem koledarju* in *Proletarcu*. Med delovanjem v Čikagu je napisal tudi nekaj dramskih del. V svojih spominih je nekatera dela tudi predstavil. Večina jih žal ni ohranjenih.

Po večletnem delovanju v krogu slovenskih izseljencev se je Kobal od omenjenega kroga postopoma oddaljil. V svojih spominih navaja kar nekaj razlogov, predvsem pa pojasnjuje svoja politična stališča, zaradi katerih je sodelovanje z nekdanjimi kolegi popolnoma opustil. Kakor v novinarskem, je Kobal namreč tudi v zasebnem življenju vztrajal pri svojih stališčih in jih tudi dosledno zagovarjal. Vsekakor je bil to eden izmed vzrokov za njegov politični spor z dolgoletnim urednikom *Prosvete* Jožetom Zavertnikom in urednikom *Proletarca* Frankom Zaitzem. Čeprav je omenjeni spor odmeval v časopisu, kljub nekaterim ostrim besedam ni nikdar, kakor v spominih zagotavlja Kobal, prerasel v osebne zamere, ampak je ostal na ravni ideološkega nesoglasja. Drugače pa je bilo s Kobalovim sporom z Louisom Adamičem. Iz Kobalovih besed je mogoče razbrati sprva zgolj globoko antipatijo, pozneje pa celo neprikrito sovraštvo do Adamiča, ki ga Kobal ni nikdar osebno srečal. Tako iz Kobalovih spominov kakor tudi iz njegovih pisem Molku in Jožetu Velikonji so razvidne neprizanesljive kritike Adamičevega tako zasebnega življenja kakor tudi njegovega literarnega in (predvsem) političnega delovanja.

Z odhodom iz Čikaga se je začelo novo poglavje v življenju Andreja Kobala. Med gospodarske krizo si je denar služil na različne načine, svoje izobraževanje pa je leta 1941 okronal z doktoratom.

Kmalu po vstopu ZDA v vojno je Kobal oblekel vojaško suknjo. Sprva je bil vojaški psiholog, kmalu pa se je pridružil ameriški tajni vojaški obveščevalni službi. V okviru te službe je deloval na Balkanu, proti koncu vojne predvsem v Bolgariji. V spominih je jasno izrazil tudi svoj pogled na razvoj vojaških in političnih dogodkov v Jugoslaviji med drugo svetovno vojno in po njej. Svoje izkušnje in poglede je delil s prijateljem in nekdanjim sodelavcem pisateljem Ivanom Molkom, s katerim si je med drugo svetovno vojno ves čas dopisoval. Pisma hrani Chicago Historical Society v Čikagu (Illinois) v ZDA. Sodelavec tajne obveščevalne službe je Kobal ostal tudi po drugi svetovni vojni. Tako v svojih spominih kakor tudi v pismih Molku je izražal nedvoumno sovraštvo do komunizma. Prav to čustvo je tudi glavna tema Kobalovega poslednjega literarnega dela z naslovom *Slovenec v službi FBI*. Andrej Kobal je umrl 16. marca 1989 na Bavarskem. (Mojca Moškon Mešl, *Politično delovanje Andreja Kobala v ZDA*. Magistrsko delo. Ljubljana 2005. Filozofska fakulteta.)

je namreč izdal svoje spomine pod naslovom *Svetovni popotnik pripoveduje*, zaradi obsežnosti pa so izšli kar v dveh knjigah (leta 1975 in 1976). Pri raziskovanju Kobalovega življenja in dela rabijo kot temeljni vir podatkov, njihova primerjava z drugimi viri in znanstveno literaturo pa Kobalova pričevanja kar nekajkrat ovrže. Kobal v uvodu svoje avtobiografije sam priznava, da njegovi spomini niso namenjeni raziskovalcem, in sam sebi dopušča napake. V pismu, ki ga je napisal dr. Jožetu Velikonji 21. junija 1975, je med drugim zapisal:

Strinjam se z Vami, da bi bila knjiga (*Svetovni popotnik pripoveduje* – op. p.) bolj pomembna, če bi se poslužil dokumentacij. Toda napisal sem jo za Mohorjevo izdajo in ne za preučevalce zgodovinskih dogodkov. Ne vem, kje so se ravno vrinile napake glede datumov ali let.²

Pri tem je treba vedeti, da sta knjigi nastali v času, ko je bil Kobal star že več kakor sedemdeset let, predvsem pa v obdobju, ko o nekaterih dogodkih iz svojega življenja še ni mogel, smel ali želel spregovoriti.

Kobalova disertacija je poleg njegovih spominov glavni vir pri raziskovanju njegovega življenja in dela. V celoti ohranjena disertacija razkriva Kobalov pogled na razvoj vojaških in političnih dogodkov na, kakor sam imenuje, območju podonavskih držav. Kakor bo razvidno v nadaljevanju članka, Kobal v disertaciji podaja svojo vizijo prihodnosti na omenjenem geografskem območju. Pri tem je predvsem zanimivo primerjati njegove ideje s politično situacijo v Evropi danes, v času širjenja Evropske unije in ratifikacijskih postopkov evropske ustave. Prav tako je zanimiva primerjava evropske ustave z ustavami posameznih držav danes in v času, v katerem je nastala Kobalova disertacija.

2. KOBALOVA ŠTUDENSKA LETA

Raziskava in opis Kobalovih študijskih let sta s stališča raziskovalca za interpretacijo eno izmed najtežjih obdobij Kobalovega življenja, in to predvsem iz dveh razlogov. Prvi razlog je dejstvo, da se Kobal takrat ni posvečal samo študiju enega programa ali samo študiju na eni univerzi, temveč je obiskoval različne tečaje, predavanja in seminarje na kar treh univerzah. Kobal celo sam sebe imenuje “nepraktičen večer študent”.³ Druga težava je pomanjkanje virov. Raziskovalec se lahko opre samo na Kobalove spomine, ki pa se velikokrat izkažejo za nepopolne ali celo netočne. Skoraj z gotovostjo lahko Kobalu verjamemo, da je predavanja in seminarje, ki jih omenja, zares obiskoval, saj je pozneje na ta račun celo dobival

* * *

² Pismo Andreja Kobala Jožetu Velikonji z dne 21. junija 1975. Kopijo svoje korespondence s Kobalom mi je dr. Velikonja prijazno posredoval 24. aprila 2003; nahaja se v mojem arhivu.

³ Andrej Kobal, *Svetovni popotnik pripoveduje I*. Gorica 1975. Goriška Mohorjeva družba, 144.

službe. Nekoliko manj pa se lahko zanesemo na njegov spomin, ko piše o datumih. Vsekakor pa so njegovi spomini glavna izhodiščna točka za razumevanje tega obdobja njegovega življenja. Kobal sam zapiše, da je z učenjem začel že takoj po prihodu v ZDA. Omenja, da je v času, ko je opravljal delo pomožnega urednika pri *Prosveti*,⁴ obiskoval razne večerne tečaje in šole. Za izboljšanje znanja angleškega jezika je, po njegovih besedah, "... kmalu po prihodu v Čikago" najel mlado učiteljico irskega rodu, vendar je zaradi vztrajanja njenih staršev, da se z dekletom poroči, z učenjem te vrste prekinil. Pri Družbi mladih krščanskih mož / Young Men's Christian Association se je vpisal v večerno šolo za priseljence in s tem vzbudil neodobranje Jožeta Zaverznika,⁵ ki naj bi nadaljnje izobraževanje predvsem v višjih razredih omenjene šole imel za nepotrebno. V omenjeni šoli je Kobal nadaljeval učenje jezika, vpisal pa je tudi seminarja iz ameriške zgodovine in državljanstva. Slednje predavanje je, kakor piše v spominih, poslušal predvsem zato, ker se je že takoj po prihodu v ZDA odločil, da bo vložil prošnjo za pridobitev ameriškega državljanstva. Kobal se nadalje spominja, da se je kljub Zaverznikovemu nasprotovanju odločil nadaljevati šolanje na Northwestern University. Obiskoval naj bi tečaje in predavanja iz novinarstva in ekonomije, pri kateri, kakor sam pravi, ni bil najbolj uspešen, zaradi česar je letnik prekinil. Predavanje in delavnice iz novinarstva naj bi organiziral in izvajal "čikaški časnik *Tribuna*", sodelovanje na takem seminarju pa je bilo za Kobala izredno častno. Sam pravi, da je želel izpopolniti svoje novinarsko znanje zato, ker je "... na vso moč (sem) hotel vedeti, kako se urejajo ameriški časopisi" in ker je bil prepričan: "... da s tem več pomagam k razvoju *Prosvete* kot pa sebi".⁶

Obdobje, ko je obiskoval Northwestern University, je v njegovo življenje prineslo kar nekaj sprememb tudi na zasebnem področju. Sam ne omenja leta, ko je

* * *

⁴ *Prosveta* je kot glasilo Slovenske narodno podporne jednote (SNPJ) začela izhajati kot dnevni časopis leta 1916 v Čikagu. Med letom 1911 in 1. julijem 1929 je bil njen urednik Jože Zaverznik. ("Jože Zaverznik". V: *Mladinski list - Mesečnik za slovensko mladino v Ameriki*, let. 5, št. 9, september 1926, 290.

⁵ **Jože Zaverznik** se je rodil 2. januarja 1869 v Škofljici pri Ljubljani. Po končani osnovni šoli je nadaljeval šolanje na gimnaziji, kjer je opravil tri razrede, nato pa se je dve leti šolal na mornarski šoli v Pulju. Po končanem šolanju je najprej sedem let opravljal delo mornarja - strojnika, zatem pa se je zaposlil kot sprevodnik in kurjač pri Južni železnici. Zaradi aktivnega delovanja v delavskem društvu in svojega socialdemokratskega prepričanja je leta 1895 izgubil službo. Z družino se je preselil na Dunaj ter postal urednik glasila osrednje železničarske organizacije *Der Eisenbahner*, v Trstu pa je pozneje urejal in izdajal glasilo *Delavec* (1895-98) in *Svoboda*. Leta 1898 je bil tudi izdajatelj in urednik tržaško-primoskega *Rdečega praporja*.

Leta 1903 se je z družino preselil v ZDA. Sprva so se naselili v Clevelandu, naslednje leto pa so se preselili v Čikago. Tu je leto in pol urejal socialistični list *Glas svobode*, urejal in pretežno sam pisal *Koledar Glasa svobode* ter pisal v *Arbeiter Zeitung*. Leta 1906 je bil med ustanovitelji *Proletarca*, ki ga je urejal do leta 1907. Leta 1911 je prevzel glasilo SNPJ in ga urejal do upokojitve 1. julija 1929. Za posledicami kapi je umrl slaba dva meseca po upokojitvi, 28. avgusta 1929. Med sodelavci SNPJ je ostal znan kot ena izmed najmarkantnejših osebnosti v slovenski delavski javnosti, katere glavni cilj je bila graditev SNPJ na temelju delavske razredne ideologije ter bratstva in socialističnega gibanja. (Podatki o Jožetu Zaverzniku, *Majski glas*, let. 24, maj 1944, 7.)

⁶ A. Kobal, *Svetovni popotnik pripoveduje I*, 88.

začel študirati. Na podlagi njegovih spominov, kjer bralcu pripoveduje, da ga je k sprejetju uredniške službe nagovoril Zaverтник, čeprav je vedel, da namerava posvetiti svoj prosti čas študiju na univerzi,⁷ pa lahko sklepamo, da se je njegovo šolanje na tej univerzi pričelo leta 1926. Zapisal pa je letnico, ko je študij po svojih besedah zapustil, to je bilo leta 1930.⁸ Takrat se je, predvsem zato, ker so bila predavanja v samem središču mesta, preselil bližje centru Čikaga.⁹

V teh štirih letih je Kobal obiskoval ne samo omenjena predavanja in seminarje, temveč je aktivno sodeloval tudi kot član tako imenovanega Slovanskega kluba, ki je bil v tem času, potem ko je po prvi svetovni vojni njegovo delovanje zamrlo, ponovno ustanovljen. Kobal je bil, kakor sam piše, celo med ustanovnimi člani tega kluba, v katerem so se zbirali študentje slovanskih narodnosti. Na enem izmed sestankov, ki so bili, kakor se sam spominja, velikokrat tudi neformalne narave, z namenom druženja in izmenjave idej, je spoznal tudi mlado članico "Jugoslovanko Nadežgo Čupković iz Nevesinja v Hercegovini", za katero se spominja, da jo je "... ogledoval za spoznanje bolj dolgo kot bi katerega drugega novega člana ali članico". Mlada članica je pozneje postala Kobalova dolgoletna življenjska sopotnica in hkrati tudi mati njegovih dveh sinov.¹⁰ Nadalje se Kobal spominja, da je Nadi, kakor svojo ženo imenuje, že na prvem srečanju tudi povedal, da se namerava preseliti v New York in tam nadaljevati šolanje na Columbia University.

Leta 1930 se je Kobal z namenom, da bo nadaljeval študij na omenjeni univerzi, preselil v New York. Kot glavni razlog za nadaljevanje študija ni navedel diplome ali drugega potrdila o končanem študiju, temveč se je zanj odločil z namenom, da razširi svoje znanje in zato, ker je želel biti "... slušatelj priznanih mojstrov v raznih vedah."¹¹ S takim izobraževalnim načinom je Kobal začel že v Čikagu. Poleg že omenjenega novinarstva in ekonomije je na tamkajšnji univerzi kot slušatelj prisostvoval tudi: "... nekaki mešanici predmetov, če so bili za diplomu predpisani ali ne."¹²

V svojih spominih je zapisal, da je "... poleg socioloških in psiholoških tečajev (sem) obiskoval vrsto 'nepotrebnih' predmetov, največ zato, ker so njih predavatelji sloveli kot prvaki v svojih naukih."¹³ Poleg enoletnega tečaja sociologije in psihologije je obiskoval tudi enoletni tečaj primerjalne religije ter prav tako enoletni tečaj jezikoslovja, ki ga je vodil antropolog Edward Sapir (njega je Kobal še

* * *

⁷ Prav tam, 86.

⁸ Prav tam, 127.

⁹ Prav tam, 98.

¹⁰ Prav tam, 128.

¹¹ Prav tam, 144.

¹² Prav tam.

¹³ Prav tam, 146.

posebej cenil in je, kakor sam nekajkrat poudarja, njegova spoznanja in nauke s pridom uporabljal še leta pozneje), nato tečaja za francosko dramo (predvsem zato, ker je oboževal Moliéra) in Shakespeara, v tem času pa je bil tudi slušatelj na predavanjih iz ameriške zgodovine. V svojih spomilih kar nekajkrat poudarja, da se je iz naštetih ved izobraževal predvsem zato, ker "... sem hotel biti učenec odličnih profesorjev ..." in ne da bi hotel pridobiti določen poklic.¹⁴

S podobnim študijskim načinom je nadaljeval tudi na univerzi v New Yorku. V spomilih je takole zapisal:

Dve leti (1930–1932, op. p.) na Columbiji sem izrabil skoro izključno za šolanje. Spet sem se vpisal za skoro prerazlične študije in jih kot take tudi nadaljeval: mednarodno pravo, administrativno (zvezno) pravo, politično filozofijo in sociologijo.¹⁵

Vendar pa v poletnih mesecih ni počival, temveč je (poleti 1931 in 1932) sodeloval na seminarjih Univerze George Washington v Washingtonu. Želel si je namreč, da bi kot slušatelj političnih ved prisostvoval "pri debatah v kongresu, razpravah najvišjega sodišča" in da bi ob tem "smel obiskovati urade, ki spadajo pod predsedniško upravo". Kot glavni predmet je prvo poletje vpisal zvezno upravo, ki jo je predaval dekan državne univerze v Wisconsinu, človek z imenom Fred Austrin Ogg. Kobal njegovo ime pozneje še omenja, saj naj bi mu prav on predlagal, da se v drugem polletju seminarja ne udeleži samo kot slušatelj, ampak kot pomočnik pri seminarju za slavistiko v okviru razprav o jugoslovanski književnosti.¹⁶

Kobal z obžalovanjem zapiše, da je moral zaradi pomanjkanja denarja med letoma 1932 in 1934 svoje šolanje opustiti: "V jeseni leta 1932 sem prenehal s študijami na Columbiji. Takrat bi se bil potrudil, da zadostim obveznostim glede doktorata, a primanjkovalo je denarja." Čeprav je imel na isti univerzi med letoma 1931 in 1932 službo lektorja slovenskega jezika, je bila ta zaposlitev neredna, plača pa prenizka.¹⁷ Svoje je naredila gospodarska kriza, zaradi katere je Kobal izgubil denar, ki ga je hranil v banki za plačilo šolanja.¹⁸ V svojih spomilih piše, da je skozi vsa trideseta leta imel "kaleidoskop zaposlitev". Vendar pa je bila vsaka zaposlitev začasna in kratka, tako da je moral zmeraj znova iskati službe, ki jih je bilo po njegovih besedah sicer na pretek, a so bile slabo ali celo nič plačane. In prav v tem času mu je njegovo izobraževanje iz preteklih let prišlo še kako prav. Ponovno se je študiju posvetil šele leta 1934. Obnovil je študij v administrativnem in

* * *

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam, 151.

¹⁶ Prav tam, 179.

¹⁷ Prav tam, 168.

¹⁸ Prav tam, 165.

javnem pravu, omenja pa tudi, da je hkrati opravljal delo pomočnika svojega mentorja na oddelku za javno upravo. Mentor ga je povabil, da prevzame njegova predavanja, med drugim tudi na Policijski akademiji mesta New York. Kobal je delo sprejel, v spomilih pa zapisal, da je predavateljsko delo opravljal dva semestra. Poleg predavanj naj bi spadalo v sklop njegovih delovnih nalog tudi psihološko preverjanje sposobnosti kandidatov za opravljanje policijske službe in uvajanje psiholoških sposobnostnih testov. Kobal se je v poznejših letih še velikokrat v svoji karieri vrnil k psihološkim testom. Prav služba, ki jo je opravljal za Policijsko akademijo, pa naj bi po njegovih besedah še leta pozneje močno vplivala na njegovo kariero.¹⁹ Zaposlitev naj bi bila le delna, zato je prosti čas izkoristil za sodelovanje na seminarjih za psihologe na Harvard University v Bostonu. V spomilih je zapisal, da sta ga prav sodelovanje na teh seminarjih in že omenjena služba za policijsko upravo mesta New York povezala s psihološko službo v letih pred drugo svetovno vojno.²⁰

3. KOBALOVA DISERTACIJA

Pred nastopom vojaške službe pa je Kobal vseeno zadostil obveznostim doktorata. Dekan Columbia University Rufus Smith naj bi po Kobalovih besedah postal njegov dober prijatelj. Nagovoril naj bi bil Kobala, da svoje izobraževanje konča z raziskovalno nalogo, ki bi jo vnovčil kot doktorsko disertacijo, Smith pa naj bi bil kot strokovnjak za politične vede njegov mentor. Ko je leta 1934 po že omenjenem premoru zaradi finančnih težav Kobal nadaljeval študij "administrativnega in javnega prava" na newyorški univerzi, je prav po Smithovem nasvetu začel raziskovati "sodobne poskuse podonavskih držav v demokraciji".²¹ Kobal je v spomilih zabeležil, da je samo disertacijo v krajših presledkih pisal skoraj štiri leta, ter omenil težave, s katerimi se je srečeval pri pisanju:

K tej nalogi sem se vedno s težavo povrnil. Pisati o razvoju podonavskih držav bi ne bilo lahko celo danes (leta 1975 - op. p.), z zgodovinskega stališča, v tistih časih pa, ko so bile ustavne spremembe držav na dnevnem redu, je bilo neprimerno težje. Kar je veljalo ta mesec, je bilo spremenjeno drugi mesec.²²

Leta, ko je disertacijo napisal ter zagovarjal, v svojih spomilih ne navaja. Omenja zgolj dejstvo, da kljub želji svojega mentorja in nekaterih profesorjev, da izsledke svojih raziskav objavi v knjigi, tega ni storil. Omenja tudi vzroke:

* * *

¹⁹ Prav tam, 147.

²⁰ Prav tam, 189.

²¹ Prav tam, 147.

²² Prav tam, 166.

Sam za kaj takega nisem imel denarja, a založnik bi se za take študije težko našel v časih depresije, ko se niso prodajale niti najbolj popularne knjige.²³

Nadaljuje, da sta za pridobitev doktorskega naziva zadostovala objava in zgovor le enega poglavja celotne disertacije. Zapisal je, da je izbral poglavje z naslovom "Local Governments in the Danubian Countries". Ker je bila disertacija junija 1941 vseeno izdana v knjižni obliki, lahko iz nje razberemo, da je Kobal zagovarjal sedmo poglavje svoje disertacije. Prav iz naslovnice disertacije pa lahko razberemo, da je Kobal svoj doktorski naziv zagovarjal leta 1941, saj je to leto na naslovnici navedeno kot "degree date".²⁴

Disertacijo je Kobal razdelil na devet poglavij. V spomilih je zabeležil, da je tretjino celotnega "spisa" posvetil zgodovinskim dejstvom in "tradicijam teh precej različnih narodov". Orisal naj bi "mirna in revolucionarna gibanja iz časov absolutizma in tlačanstva ter prehod v novejšo dobo ustavnosti, ljudskih pravic in odgovornega parlamentarizma".²⁵ Pregled njegove disertacije spomine potrjuje. V prvem poglavju, ki je sestavljeno iz kar osmih podpoglavij, je dejansko zabeležil politični razvoj v omenjenih deželah pred prvo svetovno vojno. Opis je začel z imenovanji karantanskih knezov, se ustavil pri kratkem opisu avstrijskih dednih dežel, nadaljeval z reformami Marije Terezije in posledicami, ki so jih za Slovence imeli protestantizem, Ilirske province – pri čemer je Napoleonova osvajanja zabeležil kot vzrok za nastanek nacionalizma (... nationalism came as a result of fear of Napoleon),²⁶ marčevska revolucija ter volilne reforme. Podobnega kronološkega opisa se je lotil tudi pri opisu madžarske, češke, srbske in romunske zgodovine. Drugo podpoglavje je namreč namenil ustavnemu razvoju madžarskega kraljestva in vanj vključil tudi del hrvaške zgodovine od desetega stoletja naprej. Zadnje podpoglavje je namenil Romuniji pred prvo svetovno vojno.

Drugo poglavje, ki ga je opremil z naslovom "Interregnum" (medvladje – op. p.), je v celoti posvetil prvi svetovni vojni. V štirih podpoglavjih se je ponovno dotaknil narodnostnih problemov na omenjenem zemljepisnem območju, pri čemer se je v prvem podpoglavju osredotočil predvsem na Avstro-Ogrsko. Dunajska vlada naj bi bila tako odgovorna, da so se "njene" dežele znašle na strani poraženih, ter hkrati za svoj razpad, saj znotraj svojega ozemlja ni bila sposobna združiti narodov. To naj bi bil tudi razlog za naraščajoče "nacionalne krize",²⁷

* * *

²³ Prav tam, 167.

²⁴ Andrew Kobal, *A Survey of the Constitutional Background of Political Organization of the Danubian Countries prior to 1938 – An Evaluation of the Application of Democratic Principles in the Governments of Austria, Czechoslovakia, Hungary, Romania, and Yugoslavia*. New York 1941. New York University.

²⁵ A. Kobal, *Svetovni popotnik pripoveduje I*, 166.

²⁶ Andrew Kobal, *A Survey of the Constitutional background ...*, 20.

²⁷ Prav tam, 50.

kakor Kobal imenuje osamosvojitvene poizkuse narodov. Leta 1918 naj bi tako skupni parlament ne bil nič drugega kakor združenje različnih narodov, katerega poglavitni interes je bil prekiniti z dotedanjo politiko ali "... nothing more than a congress of different nationalities whose sole interest it was to break away from their historic policy".²⁸ Podobno situacijo je bilo po Kobalovih besedah moč zaslediti tudi v Romuniji, kjer pa so se bolj kakor nesoglasja med narodi pojavljala rivalstva med različnimi družbenimi stanovi, ki so krojila politične odločitve med prvo svetovno vojno tudi v omenjeni državi.

Drugo poglavje Kobal konča z opisom nove ureditve omenjenega dela Evrope po prvi svetovni vojni ter s sprejetjem ustav posameznih novih držav. Ustavodajne skupščine naj bi bile pri sprejetju ustav omejene predvsem z naslednjimi dejavniki:

... first, the democratic and revolutionary spirit expressed through an uncurbed public opinion; second, a lack of cooperation of the national minorities, third, a regard for former constitutions and pacts and declarations made during the war.²⁹

V tretjem poglavju se je avtor lotil opisa "ustavodajnega razvoja po vojni" (prev. p.). V svojih spominih je zabeležil, da je drugi, bolj obsežen del njegove disertacije predvsem primerjalno: "... V okviru preteklosti in tradicij sem skušal predstaviti in tolmačiti načine, kako so se v teh petih državah uveljavljala načela demokracije, katera so v praksi preizkusile države zapadnega sveta."³⁰ Tako je v četrtem poglavju z naslovom "Constitutional problems" v petih podpoglavjih primerjalno obdelal teme, kot so: položaj predsednika vlade, odgovornosti posameznih ministrstev, parlament (pri tem je še posebej poudaril, da so bili dvodomni parlamenti skupna značilnost vseh podonavskih držav)³¹ in parlamentarni postopki. Pri tem naj bi bila najbolj demokratična češkoslovaška ustava, po kateri je bil predsednik republike voljen za dobo sedmih let, izvolila pa ga je dvotretjinska večina glasov v obeh domovih parlamenta, predsednik pa je kot predstavnik naroda v mednarodni politiki imel v rokah izvršilno oblast in pravico imenovanja sodnikov, univerzitetnih profesorjev, bil vrhovni poveljnik vojske ter imel pravico do veta in razpustitve parlamenta. Omenjena ustava je bila po Kobalovih besedah napisana po vzoru francoske.³² Na drugi strani pa je vzel Kobal za primerjavo romunsko ustavo iz leta 1938, ki je kralju kot predstavniku izvršilne veje oblasti zagotovljala prevlado nad zakonodajno vejo, saj bi naj kralj polovico

* * *

²⁸ Prav tam, 52.

²⁹ Prav tam, 80.

³⁰ A. Kobal, *Svetovni popotnik pripoveduje I*, 166.

³¹ Andrew Kobal, *A Survey of the Constitutional background ...*, 130.

³² Prav tam, 115–116.

članov senata imenoval kar sam, seje parlamenta pa je lahko za dobo dvanajstih mesecev celo preložil. Parlament je imel tako vlogo zgolj potrditi kraljeve odločitve.³³ Podobno moč naj bi kralju zagotavljala tudi jugoslovanska ustava iz leta 1931. Kralju so bila v slednjih dveh državah neposredno "politično odgovorna" tudi ministrstva.³⁴

V petem podpoglavju je opisal še stranke, pri čemer je največ pozornosti posvetil političnim strankam, manj pa drugim (kot na primer agrarnim, delavskim, industrijskim, klerikalnim itd.) strankam oziroma združenjem.³⁵

Peto poglavje je nadaljeval pod istim naslovom kot četrto, vendar se je v tem poglavju osredotočil na predstavitev in opis državljskih pravic in dolžnosti, človekovih pravic ter svobodo govora in združevanja.³⁶ Drugo podpoglavje je namenil pravicam manjšinskih narodov. Pri tem je poudaril predvsem pravico uporabe maternega jezika v javnih uradih in šolah, pri čemer naj bi bilo še posebej pomembno prav učenje materinščine manjšinskih narodov v javnih šolah. Nadalje je omenil pravico veroizpovedi ter drugih osebnih svoboščin. V svoji tezi je zagotavljal, da sta bili prav zagotovitev in varovanje zgoraj navedenih pravic glavna težava vseh podonavskih držav:

The insurance of civil liberties and the protection of the national minorities were the fundamental and pressing constitutional problems of the Danubian countries.³⁷

V nadaljevanju je poudaril, da so se ustave posameznih držav glede na obravnavo državljskih svoboščin med seboj nekoliko razlikovale; primerjal je predvsem jugoslovansko, romunsko in češkoslovaško ustavo. Vse tri države so z ustavo zagotavljale pravico do svobode govora,³⁸ razlikovale pa so se na primer pri ustavni zagotovitvi nekaterih drugih človekovih pravic. Tako naj bi češkoslovaška ustava predvidevala možnost aretacije samo v primeru, ko je državljan storil kaznivo dejanje, ali na podlagi odločitve sodišča: "... arrests could be made only in cases where a person was apprehended in an unlawful act, or on the basis of a written warrant from the court which had to specify reasons for arrest",³⁹ medtem ko v romunski in jugoslovanski ustavi osebne svoboščine niso bile del ustave: "... and were subject to frequent changes".⁴⁰

* * *

³³ Prav tam, 122.

³⁴ Prav tam, 121.

³⁵ Prav tam, 159–167.

³⁶ Prav tam, 168–185.

³⁷ Prav tam, 168.

³⁸ Prav tam, 169.

³⁹ Prav tam, 171.

⁴⁰ Prav tam, 172.

Z enako natančnostjo kot je v nadaljevanju opisoval še druge državljske pravice in svoboščine (na primer pravice do združevanja; ta pravica naj bi med diktaturo v Jugoslaviji in Romuniji ostala zgolj na papirju,⁴¹ izobraževanja, peticij, svobodnega sklepanja zakonskih zvez in odločanja o potomstvu idr.), se je lotil tudi prikaza in primerjave dolžnosti, ki so jih ustave posameznih držav nalagale svojim državljanom. Pri tem naj bi bila ponovno najbolj natančna češkoslovaška, takoj za njo pa tudi jugoslovanska ustava. Med te dolžnosti naj bi vsekakor spadalo plačevanje davkov in obvezno služenje vojaškega roka: "... in Czechoslovakia, every able-bodied male citizen was required to undergo military training and to defend the state."⁴² Ob primerjanju ustav pa je ugotovil, da je največ obveznosti svojim državljanom nalagala romunska ustava.⁴³

Kakor že rečeno je drugo podpoglavje namenil pravicam manjšin v podonavskih deželah, pri čemer je še posebej poudaril, da je bilo upoštevanje jezikovnih, rasnih in verskih razlik v ustavah podonavskih držav bistveno oziroma kar sporno vprašanje v celotnem obdobju po prvi svetovni vojni, čeprav so mirovne pogodbe omenjene pravice ne le zagotavljale, temveč celo zahtevale. Po Kobalovih ugotovitvah naj bi bile za podonavske države breme.⁴⁴ Ponovno naj bi bila pri tem najbolj demokratična Češkoslovaška, ki se je zahtevam po rešitvi manjšinskega vprašanja pokorila že na mirovni konferenci, medtem ko sta na drugi strani Romunija in Jugoslavija na konferenci nasprotovali vmešavanju drugih držav v vprašanje položaja manjšin na njenem ozemlju.⁴⁵ Podpoglavju je namenil kar deset strani, v njem pa se je med drugim dotaknil tudi judovskega vprašanja na Madžarskem, Češkoslovaškem in v Romuniji.⁴⁶

Po šestem poglavju, kjer je natančno primerjal administrativni ustroj v posameznih državah,⁴⁷ je v sedmem poglavju, tistem, ki ga je po svojih besedah zagovarjal kot doktorsko tezo, podal opis lokalnih uprav v posameznih podonavskih državah. V poglavju, ki je hkrati, če ne upoštevamo devetega poglavja, ki je neke vrste zaključek, tudi najkrajše poglavje v celotni disertaciji, je Kobal ponovno ugotovil, da so se posamezne države pri omenjenem vprašanju med seboj razlikovale. Medtem ko sta Jugoslavija in Romunija na primer prevzeli francoski model lokalne samouprave, pri katerem je pooblastila lokalne uprave (v primeru Jugoslavije so bile to banovine) določala in nadzirala osrednja vlada, je češkoslovaška ustava predvidevala, da pooblastila in naloge lokalnih organov ureja pose-

* * *

⁴¹ Prav tam, 178.

⁴² Prav tam, 183.

⁴³ Prav tam, 184.

⁴⁴ Prav tam, 185.

⁴⁵ Prav tam, 186.

⁴⁶ Prav tam, 192.

⁴⁷ Prav tam, 195–226.

ben zakon.⁴⁸ V nadaljevanju poglavja je Kobal podal še natančen opis in sestavo pooblastil lokalnih uprav v posameznih državah.

Osmo poglavje svoje disertacije je Kobal namenil pravosodnemu sistemu v posameznih podonavskih državah, pri čemer se je ponovno osredotočil na razlike med njimi in postavil tezo, da so vzrok za omenjene razlike predvsem zgodovinski dejavniki: "... The growth of the juridical system ... reveals a long record of constitutional history, and some landmarks will illustrate the country's judicial system as it is evolved and its implications upon modern government".⁴⁹ V nadaljevanju poglavja (podpoglavja dve, tri in štiri) je avtor opisal različne vrste sodišč v posameznih državah, njihova pooblastila in razlike med njimi.⁵⁰

V zaključku svoje disertacije je uporabil podobne besede, kakor jih je napisal že v svojih spominih, v katerih, kot sem že omenila, opozarja na težave pri raziskovanju omenjene tematike. Opozoril je predvsem na nevarnost, ki bi jo lahko povzročilo morebitno posploševanje, saj so razhajanja med posameznimi državami prevelika:

In no sphere of political experimentation can generalizations be more dangerous than in studying the Danubian governments. Although the system of applied democracy as introduced after the World War in Austria, Czechoslovakia, Hungary, Rumania, and Yugoslavia included many ideological and practical resemblances, the results differed in every state and the benefits derived from the democratic form of government varied from province to province within each state. Only a few basic factors were common to all the states concerned.⁵¹

V poglavju priloge je avtor vključil tabele s statističnimi podatki po posameznih državah, kot na primer preglednico porazdelitve števila prebivalstva, tabelo, ki prikazuje versko pripadnost, jezikovne porazdelitve prebivalstva itd.⁵²

Kakor je zapisal v spominih, naj bi disertacija zaradi že navedenih razlogov ne izšla v obliki knjige. Da je bila kljub temu natisnjena, naj bi bil izvedel šele pozneje:

Ko sem v avgustu leta 1943 prišel v urad G-2 v Pentagonu, sem na mizi pred seboj našel debelo knjigo s fotostatičnimi stranmi z mojim imenom na vrhu in z velikimi črkami na naslovni strani *Democratic Experiments in the Danubian Countries*.⁵³

* * *

⁴⁸ Prav tam, 230.

⁴⁹ Prav tam, 249.

⁵⁰ Prav tam, 252-263.

⁸ Prav tam, 264.

⁵² Prav tam, 281-283.

⁵³ A. Kobal, *Svetovni popotnik pripoveduje I*, 167.

4. SKLEP

Iz Kobalove disertacije je lepo razvidno Kobalovo predvidevanje oziroma viđenje demokratične Evrope v prihodnosti. V končnem poglavju je predlagal ureditev Evrope po zgledu ZDA, oziroma je podal idejo o združeni Evropi (United Europe):

... A Danubian federation or a Central European union of states would call for a form of super - government which would control the foreign policy of the component nations, regulate the international and probably interstate commerce, establish a uniform monetary exchange, and abolish all custom barriers within the union. It would require certain powers vested in the supreme authority to enforce the continuity of the union even though the original adherence would be granted on a voluntary basis ...

A federal organization of this type is similar to that of the United States ...⁵⁴

Vlada Podonavske federacije ali centralne Evropske unije bi tako imela v svoji pristojnosti tako zunanje zadeve vključenih držav kakor tudi mednarodno trgovino. Skupna bi bila tudi valuta.

Kobal pa je predvideval tudi težave, ki bi se v taki Evropi pojavile. Kot glavni problem je poudarjal predvsem podcenjujoč pogled nekaterih evropskih narodov na druge, večinoma sosednje narode: "... The average Hungarian considers that a Slovak or a Rumanian can never be his equal ..." ali: "... Particularly the Serbs are proud of their heroic past and view with mistrust any neighbour aspiring to mastery ..." ⁵⁵

Rešitev je predvideval predvsem v neobvezujočem prijateljskem sodelovanju med posameznimi državami, in sicer na področju športa, literature in glasbe, izmenjavi študentov itd. Kot temeljno načelo pa bi morali upoštevati osnovne človekove pravice, kar bi bilo opredeljeno že v skupni ustavi.

Vsekakor pa bi po njegovem mnenju morala prevzeti določene obveznosti tudi vsaka posamezna članica skupnosti. Kobal je državam članicam tako naložil nalogo upoštevati temeljne človekove pravice, predvsem pravice združevanja, religije in svobode tiska, kar naj bi bilo določeno že v njihovih ustavah:

Each country should grant constitutionally, subject to no statutory limitation, a liberal bill of rights, including the guarantees of the freedom of the press, assembly, and religion.⁵⁶

* * *

⁵⁴ Andrew Kobal, *A Survey of the Constitutional background ...*, 276.

⁵⁵ Prav tam, 277.

⁵⁶ Prav tam, 278.

Kobal je predvidel tudi nujnost izobraževanja (predvsem mladih ljudi). Uvedel bi sistem javnih šol, ki bi deloval v dobro znanosti in ne politike.

Svojo disertacijo je Kobal končal z ugotovitvijo o nujnosti širjenja demokracije, saj se po njegovem ljudje že po naravi upirajo vsakršnim poskusom zatiranja:

... and oppression in any form, domestic or foreign, has always aroused their love for freedom and democracy.⁵⁷

Pretirano bi bilo trditi, da je Kobal s svojimi tezami na kakršen koli način pripomogel k nastajanju in nenazadnje uresničevanju idej o nastanku Evropske unije. Vsekakor pa te dokazujejo, da ideje o združevanju evropskih držav v unijo, predvsem pa določila ustave Evropske unije niso odkritje današnje politike.

* * *

⁵⁷ Prav tam, 280.

VIRI

KOBAL, Andrej (1941): *A Survey of the Constitutional Background of the Political Organization of the Danubian Countries Prior to 1938 – An Evaluation of the Application of Democratic Principles in the Governments of Austria, Czechoslovakia, Hungary, Romania, and Yugoslavia*. New York: New York University.

KOBAL, Andrej (1975): *Svetovni popotnik pripoveduje I*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

KORESPONDENCA Jožeta Velikonje z Andrejem Kobalom.

Majski glas XXIV (1944).

Mladinski list – Mesečnik za slovensko mladino v Ameriki V (1926).

MOŠKON MEŠL, Mojca (2005): *Politično delovanje Andreja Kobala v ZDA*. (Magistrsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta.